

Identifying the role of the promoters of annihilation in Allah in the school of the future maker of the martyr Lieutenant General Ali Sayad Shirazi (inspired by the noble rif: “Whoever is for God, God is for him”)

 Amir Mesbah Kia¹✉

1. Assistant professor of Future Studies, IRI Military Command and Staff University, Tehran, Iran. Email: mesbah@casu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received:
2024- 1- 13

Received in revised form: 2024- 2- 1

Accepted:
2024- 4- 18

Published online:
2024- 6- 21

Keywords:

Futures studies, driver, Annihilation in Allah, Sayyad Shirazi, whoever is for Allah, Allah is for him.

ABSTRACT

Objective: The research aims to achieve the Salkane style by localizing it in Army Iran.

Methodology: This study employs a developmental approach from the perspective of future studies. It is normative and utilizes descriptive methods, with a qualitative approach. In this context, we utilized VOSviewer software alongside a combination of future research methods, which included expert interviews, expert panels, and RAHS observation techniques.

Findings: Destructive trendsetters; Because neglect, hypocrisy, piousness, envy, major and minor sins, plagues, intellectual preoccupations, and other possible obstacles play a destructive role in refining the ego of a commander.

Conclusion: in the school of the future maker of Shahid Sayad Shirazi; In addition to divine favors; The drivers of vigilance (yaqzah), repentance, following the pure revealed Sharia, patience, satisfaction, and trust, are among the causes of the cause and the causes of the full stomach to reach the position of God's grace. Commanders in the future with scenarios; The religious command, the mujahidan command, the common command, and the ignorant command will face each other.

Cite this article: Mesbah Kia, A. (2024). Identifying the role of the promoters of annihilation in Allah in the school of the future maker of the martyr Lieutenant General Ali Sayad Shirazi (inspired by the noble rif: “Whoever is for God, God is for him”). *Defensive Future Studies*, 9 (32), 133 - 159.

DOI: [10.22034/dfs.2024.2020331.1766](https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2020331.1766)

Publisher: IRI Military Command and Staff University

شناسایی نقش پیشران فناء فی‌الله در مکتب آینده‌ساز شهید سپهبد علی صیاد شیرازی (ملهم از حدیث شریف «مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ»)

amir@casu.ac.ir امیر مصباح کیا

۱. استادیار آینده‌پژوهی، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش، تهران، ایران، رایانامه: mesbah@casu.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۱۰/۲۳

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۱۱/۱۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱/۳۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها:

آینده‌پژوهی، پیشران، فناء، صیاد شیرازی، مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ.

هدف: سالک پس از مراتب استکمالی و اشتداد وجودی، حقیقت نفس را به علم حضوری ادراک نماید و دستیابی به سبک سلوک متألّهانه عقلانیت‌گرا و بومی‌سازی آن در نیروهای مسلح مد نظر است.

روش‌شناسی: از نظر نوع، توسعه‌ای و از منظر آینده‌پژوهی، هنجاری و از حیث روش، توصیفی و از لحاظ رویکرد، کیفی است. در پژوهش از نرم‌افزار VOSviewer و ترکیبی از روش‌های آینده‌پژوهی، مصاحبه با صاحب‌نظران، پنل خبرگی و روش دیدبانی RAHS استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش: پیشران‌های روندشکن مخرب چون غفلت، ریا، ورع، حسد، معاصی کبیره و صغیره، آفت‌ها، مشغله‌های فکری و سایر موانع محتمل، نقش مخرب در تهذیب نفس یک فرمانده را ایفاء می‌کنند.

نتیجه‌گیری: در مکتب آینده‌ساز شهید صیاد شیرازی، علاوه بر عنایات الهی، پیشران‌های انتباه (یقطه)، توبه، عمل به شریعت ناب و حیانی، صبر، رضا و توکل، در عداد علل موجبه و علل مُعده تامه به‌منظور نیل به مقام فناء فی‌الله بوده و این کلان پیشران، نقش محوری و راهبردی در لقاءالله را دارد. فرماندهان آینده با یکی از چهار سناریوی محتمل مواجه خواهند شد.

استناد: مصباح کیا، امیر (۱۴۰۳). شناسایی نقش پیشران فناء فی‌الله در مکتب آینده‌ساز شهید سپهبد علی صیاد شیرازی (ملهم از حدیث شریف «مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ»). آینده‌پژوهی دفاعی، ۹ (۳۲)، ۱۳۳-۱۵۷.

DOI: [10.22034/dfs.2024.2020331.1766](https://doi.org/10.22034/dfs.2024.2020331.1766)

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

یکی از مؤلفه‌های بلامنازع شهید سپهبد علی صیاد شیرازی، جنبه تهذیب نفس و اخلاق تأله‌مدار وی است. بلاشک کمتر کسی را می‌توان یافت که با این شهید سعید، دارای مباشرت بوده باشد و اذعان به فرماندهی خدامحور وی نداشته باشد. زیرا با ریاضت نفس است که می‌شود من حقیقی خویش را دریابیم و تا آدمیان از عالم صور نجات پیدا نکنند، نمی‌توانند تصاویر عالم غیب و امور باطنی را ببینند و نسبت به آن نادان خواهند بود (خوش‌طلب، ۱۴۰۰: ۱۸).

بهترین راه تحقق و وصول به ابدیت و جاودانگی در مکتب اسلام، سیر الی‌الله و فناء فی‌الله است. در نزد عارفان، انسان را حقیقتی است نامتناهی، که شعاع حقیقت حق مطلق و متصل به او - جلّ جلاله - است (اردستانی، ۱۳۷۸: ۸ و ۷). شهید سپهبد علی صیاد شیرازی در زمره مجاهدانی بود که با وجود دارا بودن صفات یک فرمانده شجاع، عالم، منضبط و توانمند، در عین حال، واجد صفات سالکانه و سلوک الی‌الله بود و در این راه توانسته بود طی طریق الی‌الله نموده و خود را به حضرت معبود نزدیک کند، که وصول وی به شهادت نیز آخرین مرحله از این سلوک عارفانه بود، تا وی را به مرحله «عند ربهم یرزقون» برساند. از همین رو پژوهشگر بر آن است؛ ضمن شناسایی نقش پیشران «فناء فی‌الله»، ارتباط این پیشران را با مکتب آینده‌ساز شهید سپهبد علی صیاد شیرازی، مقوم به حدیث شریف «مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ» شناسایی نماید تا با امعان نظر به اینکه شهید صیاد شیرازی، در زمره معدود فرماندهان موفق دفاع مقدس بوده است؛ بتوان با بهره‌گیری از تعالی شخصیتی این فرمانده سالک و شهید، راه‌های افزایش و ارتقاء معنویت در نیروهای مسلح را افزایش دهد. به عبارت دیگر بتوان کارکنان نیروهای مسلح را در گذار از مسیر آینده‌ساز مکتب الهی شهید سپهبد علی صیاد شیرازی، در قامت فرماندهان سالک و تزکیه یافته تربیت کرد. آینده‌پژوهی در این حوزه باعث می‌شود ضمن شناسایی و سنجش شرایط فعلی، به نحوی برای تعالی روحی آینده کارکنان، برنامه‌ریزی و تدبیر شود، تا زمینه تسهیل وصول به اهداف نظام حاصل گردد و نیز از آمادگی رویارویی هرچه بیشتر با مسائل آینده در این حوزه برخوردار باشیم. بر این اساس، پژوهشگر بر آن است با آینده‌پژوهی شناسایی نقش پیشران فناء فی‌الله در مکتب آینده‌ساز شهید سپهبد علی صیاد شیرازی (ملهم از حدیث شریف «مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ») گامی علمی و اساسی در راستای

شناسایی و تشحید این موضوع با استعانت از گام‌های آینده‌پژوهانه احصاء کند. هدف این پژوهش، انجام شیوه جدیدی از مطالعات آینده در حوزه سلوک عارفانه کارکنان نیروهای مسلح بوده و سؤال اصلی پژوهش نیز؛ چستی نقش پیشران فناء فی الله در مکتب آینده‌ساز شهید صیاد شیرازی است.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

مبانی نظری

اهمیت پژوهش حاضر این است که؛ در نظام اسلامی اهداف و آرمان‌های فرماندهی، جزئی از اهداف و آرمان‌های حکومت اسلامی است. بر این اساس اهداف سازمانی بایستی در راستای اهداف نظام اسلامی تعریف شود و اهداف حکومت اسلامی، اهداف اصلی یک فرمانده در حوزه مسئولیت او باشد. در عصر حاضر توان و قدرت نیروهای مسلح به‌عنوان حافظان و مدافعان [حدود و ثغور و] امنیت نظام، با بهره‌مندی از دانش و فناوری‌های پیشرفته به نسبت ایمان و انگیزش، بصیرت، اراده مقاومت و توانایی حرفه‌ای نیروی انسانی و نظام فرماندهی از یکدیگر متمایز می‌شوند و در این راستا بر آموزش، پژوهش و پرورش نظامی تأکید می‌کنند تا قادر باشند با آمادگی بیشتر در انجام مأموریت سازمانی پیروز و مؤثر واقع شوند (خیرگو، ۱۳۹۵). فرامین امام علی (ع) به فرماندهان خود، به‌ویژه مالک [اشتر نخعی] در خصوص ویژگی‌های یک افسر را می‌توان در زیرمجموعه‌های بینشی، منشی و روشی، سازماندهی کرد (لزگی، ۱۳۹۲). از سوی دیگر معنویت و اخلاق، از جمله مؤلفه‌های حقیقی حیات بشر است که نقشی اساسی در نیک‌بختی او ایفا می‌کند. انسان‌های اخلاق‌مدار و معنویت‌محور نیز، در عینیت‌بخشی به این مؤلفه‌ها در جوامع انسانی، مؤثرترین نقش را بر عهده داشته‌اند (جعفری و زارعی، ۱۴۰۰). وقتی می‌توان به یمن نیروهای مسلح قوی، کارآمد و بازدارنده به دفاع همه‌جانبه دست یافت که علاوه بر دارا بودن نیروی انسانی توانمند، آموزش‌دیده، ورزیده و لایق؛ از حیث معرفتی و معنوی نیز دارای وارستگی و تآله باشند و در سلوک و حیانی خود؛ به حکمت بالغه، فناء فی الله و شمولیت در «مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ» راه یافته باشند. برخی از رؤس اهمیت پژوهش به شرح زیر است:

- تبعیت محض از رهنمودهای فرماندهی معظم کل قوا.

- نیل به آرمان‌ها و اهداف فرماندهی از دیدگاه کلان و در تراز نظام اسلامی.
- ارتقاء سطح پرورش در نیروهای مسلح.
- ارتقاء سطح دفاع و امنیت کشور.

ضرورت پژوهش حاضر این است که با توجه به اهمیت فرماندهی [در نیروهای مسلح] و تهاجم فرهنگی و جنگ نرم دشمن علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، کم‌توجهی به این مهم باعث خواهد شد هیچ هدفی در تربیت فرماندهان آینده، متناسب با تهدیدهای نوین محقق نشود. همچنین در صورتی که مؤلفه‌های اثربخش فرماندهی مطلوب شناسایی نشود، نمی‌توان انتظار داشت که چنین فرماندهانی در آینده ظهور خواهند یافت (خیرگو، ۱۳۹۵). فرمانده‌ای که نتواند [علاوه بر خویشتن]، روحیه و کیفیت نیروی انسانی یگان زیر امر خود را تعالی بخشد، فاقد توان و ویژگی‌های فرماندهی است، آنچه مهم‌تر است؛ عشق به حرفهٔ سربازی، توأم با وارستگی اخلاقی [و فنا فی الله و شمولیت در مقام «مَن کانَ لله، کانَ اللهُ له»] است (اسدی، ۱۳۸۶). حضرت علی (ع) با استناد به قرآن کریم به مالک اشتر می‌فرماید: «نفس خود را از پیروی آرزوها باز دارد و به هنگام سرکشی رامش کند چراکه همانا نفس همواره به بدی وامی‌دارد جز آنکه خدا رحمت آورد... هوای نفس را در اختیار گیر و از آنچه حلال نیست، خویشتن‌داری کن! زیرا بخل ورزیدن به نفس خویش آن است که در آنچه دوست دارد یا برای او ناخوشایند است راه انصاف پیمایی!» (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳: ۴۰۳). رئوس ضرورت پژوهش به شرح زیر است:

- اضمحلال شالودهٔ انضباط معنوی، معنویت و اخلاق اسلامی.
- تشدید انحراف‌های کارکنان، اعم از اعتقادی و اخلاقی.
- نبود وارستگی اخلاقی در فرماندهان و کارکنان زیر امر.
- عدم توانش فرماندهان و کارکنان در رام کردن نفس.

آینده‌پژوهی: تصور آینده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است به اندازه‌ای که صاحب‌نظران آینده‌پژوهی از قبیل جیمز دیتور^۱ مدعی هستند؛ در صورتی که سازمان، کشور و تمدنی، تصویری از آینده نداشته باشد، محکوم به شکست است (Dator, 2002).

آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات «امروز»، واقعیت «فردا» تولد می‌یابد. آینده‌اندیشی^۱، آینده‌پژوهی^۲، آینده‌نگاری^۳ و آینده‌شناسی^۴ واژه‌هایی هستند که به حوزه دانش فناوری^۵ جدیدی اشاره داشته و به شناخت، تحلیل، ساخت، شکل‌دهی و برنامه‌ریزی آینده می‌پردازد (Bell, 1996: 131). آینده‌پژوهی ابزاری برای معماری و مهندسی هوشمندانه آینده است (Orf, 2006: 75). به تعبیر بل^۶ آینده‌پژوهی درصدد کشف، ابداع، ارائه، آزمون و ارزیابی آینده‌های ممکن^۷، محتمل^۸ و مطلوب^۹ است. آینده‌پژوهی انتخاب‌های مختلفی درباره آینده، پیش‌روی افراد و سازمان‌ها قرار می‌دهد و در انتخاب و پی‌ریزی مطلوب‌ترین آینده به آنان کمک می‌کند (Bell, 2003: 73).

پیشران: پیشران‌ها مجموعه‌ای از نیروهای شکل‌دهنده به آینده‌اند که به‌صورت جهانی یا محلی، بر آینده‌های مختلف تأثیرگذار هستند. پیشران‌ها به‌صورت غیر مستقیم بر آینده حوزه‌های اجتماعی، فناوریانه، اقتصادی، زیست‌محیطی و سیاسی تأثیر می‌گذارند (هاشمیان اصفهانی، ۱۳۸۹). نیروهای پیشران، نیروهایی هستند که آینده جهان را می‌سازند. این نیروها مستقل از مسئله، موضوع یا سازمانی هستند که بر روی آن تأثیرگذارند (Schwartz, 1996).

فناء فی الله: در عرفان اسلامی عبارت است از اینکه سالک جنبه بشری خود را نسبت به جنبه ربانی، فانی می‌یابد و با کنار رفتن حجاب‌ها، این حقیقت روشن می‌شود که یک حقیقت وجودی واحد و پیوسته بوده، هست و خواهد بود. بحث فنا در اصل، مرحله‌ای از مراحل سلوک عملی عارفان بوده است (رودگر، ۱۳۹۰: ۱۱۸).

مکتب: بر اساس بیان شهید مطهری، به مجموعه جهان‌بینی و ایدئولوژی اطلاق می‌شود که حرکت بر اساس آن روش‌ها و بایدها و نبایدها، باعث کمال و سعادت انسان می‌شود (مطهری، ۱۳۷۲، ج ۲: ۵۷). مکتب یک مفهوم اعتباری و برساخته ذهنی است و مطابق

1 . Futures

2 . Futures Studies

3 . Foresight

4 . Futurology

5 . Techno Science

2. Wendell Bell

3. Possible Futures

4. Probable

5. Preferable

نظر علامه طباطبایی (ره)؛ تعریف خود را از مقاصد و انتظارات اعتبار‌کننده دریافت می‌کند (طباطبایی، ۱۳۹۶: ۱۴۴).

فناء: آخرین مرحله سلوک از دیدگاه عطار است که سالک در آن وادی از خویش گم و فراموش می‌شود؛ در واقع سپردگی مطلق خود به دست حضرت حق را وادی فنا و فقر می‌گوید (عطار، ۱۳۵۳: ۲۵۶). فنا به معنی نیستی و محو است و در اصطلاح به فنای بنده در حق، گفته می‌شود طوری که بشریت بنده، در جهت ربوبیت حق، محو گردد و متصف به صفات الهی باشد (سجادی، ۱۳۸۳: ۶۲۸).

مقامات عرفانی

عرفا تنها وسیله شناسایی حقیقت را شهود می‌دانند و معتقدند عارف برای رسیدن به مقام شهود، باید ریاضت‌هایی را متحمل شود و مراحل را بپیماید. اما پیش از طی منازل و مراحل لازم است که خود را بشناسد و به حقیقت روح و نفس آگاهی پیدا کند و آنگاه در راه حق گام بردارد. مقامات در واقع درجاتی است که عارف با ریاضت بدان دست یافته و اکتسابی و ماندنی است و به طلب و جهد نیاز دارد (انصاری، ۱۳۷۷: ۳۷۰). توبه اولین منزل از منازل سیر و سلوک و اولین مقام از مقامات جویندگان حقیقت است. در لغت بازگشت از گناه را توبه می‌گویند؛ ولی در اصطلاح آن است که انسان از خواب غفلت بیدار شود و از کردارهای ناپسندیده و گناه‌آلود خود پشیمان شود و علاوه بر ترک گناه، عزم خود جزم کند تا در آینده مرتکب گناه نشود. البته توبه با توجه به مقامات افراد متفاوت است. اگر در آغاز راه باشد و برای او یقظه و بیداری حاصل شود توبه همان است که در کتب اخلاقی به آن اشاره شده و همانا دوری از معاصی است ولی آنگاه که سالک اوج گیرد نوع گناهش نیز تغییر می‌کند (علامه طباطبایی، ۱۳۶۲: ۱۶۴). ابونصر سراج؛ توبه را از اولین مقامات منقطعین الی‌الله تعالی دانسته و از جمله سخن ابوالحسن نوری قابل توجه است: «توبه آن است که از هر چیز به‌جز خدای یگانه رویگردان شوی» (سراج، ۱۳۸۲: ۴۲). برترین درجه توکل، مرادف با والاترین مرحله سلوک، یعنی؛ فناء است. نیل بدین مرتبه مادامی ممکن می‌شود که سالک پس از طی مرحله اول، از شهود قدرت و تصرف خویش بر اسباب غافل شود. یعنی از جمیع اسباب گسسته و به مسبب‌الاسباب بپیوندد (فروزان‌فر، ۱۳۶۷: ج ۲، ۳۴۰ و ۳۳۹). سالک در طی طریق به سوی خدا و رفع حجاب‌های

بین خود و معشوق با غلبه سطوت نور حق در دل او، فانی می‌شود یعنی از وجود مجازی خود به‌طور کامل فانی می‌شود و دیگر از او اسم و رسم و نام و نشانی باقی نمی‌ماند (تدین، ۱۳۷۰: ۳۳۴). فنا تبدیل صفات بشریت به صفات حق تعالی و خصایص الهی است (سجادی، ۱۳۷۹: ۳۴۸). برخی گفته‌اند فنا سه مرحله دارد: محو، طمس و محق (معین، ۱۳۶۴: ۱۲۸). ابوسعید خراسانی که احتمالاً لفظ فناء را اولین بار، وی جزء اصطلاحات عرفانی قرار داده است؛ در تعریف فناء می‌گوید: فناء؛ فنای بنده باشد از رؤیت بندگی و بقا؛ بقای بنده باشد با شاهد الهی. قشیری معتقد است: هر کسی سلطان حقیقت بر وی غالب گرفت تا از اغیار هیچ چیز نبیند، نه عین و نه اثر، او را گویند از خلق فانی شد و به حق باقی گشت (خرمشاهی، ۱۳۹۴: ۹۷۵). فناء دو نوع است: فنای ظاهر و فنای باطن (کاشانی، ۱۳۹۰: ۴۲۹-۴۲۷). پس از تقوای تام تمام و اعراض کلی قلب از جمیع عوالم و قدم بر فرق انبیت و انانیت گذاشتن و توجه تام و اقبال کلی به حق و اسماء و صفات آن ذات مقدس و مستغرق عشق و حب ذات مقدس شدن و ارتیاضات قلبیه کشیدن، یک صفای قلبی برای سالک پیدا شود که مورد تجلیات اسمائیه و صفاتیه گردد و بین روح مقدس سالک و حق، حجابی جز اسماء و صفات حق تعالی نیست (امام خمینی، ۱۳۹۴: ۴۵۴). به‌طور کلی می‌توان متعلق فناء را یکی از دو چیز دانست: ذات عارف و صفات عارف. از آن جا که اگر متعلق فناء صفات عارف باشد، با دشواری چندانی روبه‌رو نیستیم (الهی‌نژاد، ۱۳۹۷: ۱۹۸-۲۱۰). علامه طباطبایی (ره) بر موضوع بقای عین ثابت عبد، تأکید داشته، فناء در ذات حق را مستلزم فنای عین ثابت سالک نمی‌داند (طباطبایی، ۱۳۶۱: ۱۰۱-۷۹).

فناء فی‌الله

دیدگاه نهایی صدرالمতألّهین در باب کمال نهایی و مقصد اقصای انسان؛ فناء فی‌الله است. وی از این مقصد وجود آدمی، با تعبیر متفاوتی همچون لقاءالله، فناء فی‌الله، فنای در توحید، فنای وجه عبودیت در وجه ربوبیت، توحید خاصه، ولایت خاصه و قیامت وسطی یاد می‌کند. شیخ اشراق و پیروانش در باب اتحاد نفس با مبادی عالی و فناء فی‌الله؛ معتقدند که اتحاد میان عقول و نفوس در عالم مجردات را باید متناسب با موجودات غیرمادی تفسیر نمود، نه این که این اتحاد نیز از نوع همان اتصال جرمانی در عالم مادیات باشد. صدرالمتألّهین با اثبات وحدت شخصی وجود در حوزه هستی‌شناسی، به خود افتخار

نمود که فلسفه را تکمیل کرده و آن را به آستانه عرفان رسانده است. حاصل آن که وی توانسته است این مسئله را از دو راه مکاشفه و استدلال، یعنی علم حضوری و حصولی درک کند. به اعتقاد ملاصدرا، مقصود از فناء فی الله آن است که سالک الی الله، پس از پشت سر نهادن مراتب استکمالی و اشتداد وجودی، موفق شود حقیقت نفس خود را که عین ربط به حق تعالی است، به علم حضوری ادراک نماید (عبداللهی، ۱۳۹۳). جرجانی در تعریفات گوید: ورع اجتناب کردن از شبهات است از ترس وقوع در محرمات و گفته‌اند ورع ترک همه شبهات است و ترک کلام و کارهایی است که برای انسان بیهوده است (کاشانی، ۱۳۶۷: ۳۷۱). پنجمین مقام در سیر و سلوک، صبر است و صبر در لغت به معنی شکیبایی و خویش‌تن‌داری است اما در اصطلاح عرفان؛ ترک شکایت از بلا به غیر خداست (قشیری، ۱۳۸۸: ۲۷۸). در حدیث است که صبر یکی از دو قاعده ایمان است: الایمان نصفان، نصف صبر و نصف شکر (کاشانی، ۱۳۶۷: ۳۷۹).

توکل و درجات آن

توکل تفویض امر است به کسی که بدان اعتماد باشد و نیز به معنای واگذاری خود است به مالک خود و اعتماد بر او. در اصطلاح سالکان؛ واگذاری امور است بر مالک علی‌الاطلاق. خواجه‌نصیرالدین طوسی می‌گوید: توکل، کار با کسی وا گذاشتن باشد و در این موضع مراد از توکل بنده است در کاری که از او صادر می‌شود، یا او را پیش آید «و من یتوکل علی الله فهو حسبه ان الله بالغ امره» (سجادی، ۱۳۷۹: ۲۷۴-۲۷۲). یعنی اسلام می‌خواهد مردم مسلمان متوکل بر خدا باشند (مطهری، ۱۳۷۲: ۱۲۳). هر نوع حرکت و جنبش و هر بود و نمودی از جانب خداست و هرگز نمی‌توان اسباب مادی را رها کرد و از اراده خدا جدا دانست (سبحانی، ۱۳۷۱: ۲۱۸ و ۲۱۷). عده‌ای توکل را باز گذاشتن کل امور به مالک آن می‌دانند که حق و اعتماد کردن بر وکالت و کفایت وی است (تبادکانی، ۱۳۸۲: ۱۹۱). توکل یعنی خود را در دریای عبودیت افکنی و دل به حضرت او بندی و نگران فردا و فرداها نباشی (ارفع، ۱۳۸۸: ۳۱۸). توکل مخ اخلاص و عماد ایمان است (جام، ۱۳۶۸: ۱۶۱). درجه اول توکل؛ اعتماد به وکیلی است که انسان به کاردانی و توانایی و دلسوزی‌اش اعتقاد کامل داشته باشد. درجه دوم که بالاتر و قوی‌تر است، به حال بچه می‌ماند که به مادر اطمینان کامل داشته باشد و در هر پیش‌آمدی به او پناه برد و درجه سوم؛ انسان در

مقابل قدرت خدا مانند مرده باشد که زیر دست مرده شوی قرار دارد (غزالی، ۱۳۸۱: ۲۳۵ و ۲۳۴)، به نقل از (خدایاری، ۱۳۹۲: ۳۷ و ۳۶). رضا به عنوان آخرین مقام در سیر مرتبه تزکیه نفس و سومین مرتبه سلوک محسوب می شود (زرین کوب، ۱۳۹۰: ج ۱، ۱۹۴). رضا به نزد اهل سلوک عبارت است از: لذت بردن در بلا و شادمانی دل به جریان قضا و به آنچه پیش آید (جرجانی، ۱۳۷۰: ۲۲۱). گفتند رضا خروج از رضای نفس و آمدن در رضای حق است. «رضی الله عنهم و رضوا عنه» (سجادی، ۱۳۷۹: ۳۹). مقام رضا؛ مقام بعد از توکل است (سجادی، ۱۳۸۳: ۴۱۶). سالک بعد سپردن تمام امور به دست خدا، به نتایج این پیش آمد رضایت دارد. خواه؛ نتیجه پسند او باشد یا نباشد (حسن پور، ۱۳۹۶: ۱۱۵). تسلیم؛ عبارت از استقبال قضا و تسلیم به مقررات الهی است. مقام تسلیم فوق مرتبت توکل و رضا است و این مقام حاصل نمی شود مگر برای کسی که مراتب درجات تکامل را مرتباً پیموده به اعلا مرتبه یقین رسیده باشد. مرتبت رضا فوق مرتبت توکل است زیرا در توکل کاری را که سالک به خدای سپارد مثل آن است که او را وکیل کند، تعلق خاطر خود را بدان باقی می دارد و لکن در مقام تسلیم، سالک قطع تعلق می کند و بالاتر از رضاست. زیرا در مقام رضا هر چه خدا مقرر فرماید موافق طبع سالک است، ولی در این مقام سالک را طبع نمی ماند که موافق یا مخالف باشد (سجادی، ۱۳۷۹: ۱۲۷). رجاء تعلق قلب است به رسیدن به محبوب و داشتن امید به نزدیکی خداوند. صاحب رجاء به رحمت و فضل خدا امیدوار است و دلش گواهی می دهد که آنچه در آینده برایش پیش می آید جز امر مطلوب و پسندیده نیست و رجاء نیز از محبت سرچشمه می گیرد (رحیمی، ۱۳۸۵: ۱۲۶). امیدواری به رحمت و عفو خداوند متعال است که صوفیه و عرفا به آن توجه فراوانی دارند (سجادی، ۱۳۷۹: ۳۹). معنای واژه عشق عبارت است از: «محبت شدید و علاقه افراطی و دل بستگی زیاد نسبت به یک شیء و یا شخص، چه از روی عفاف باشد و چه از سر فسق» (خلیلی، ۱۳۸۵: ۲۶). در لغت نامه دهخدا در توضیح واژه عشق آمده است: مرضی است از قسم جنون که از دیدن صورت حُسن پیدا می شود (الهی نژاد، ۱۳۹۷: ۱۱۷). از منظر علامه جعفری؛ عشق قابل تعریف علمی نیست زیرا نه محسوس است و نه معقول (جعفری، ۱۳۷۸: ج ۳، ۱۴۷). در کلیه طاعات و عبادات، اصالت با نیت است و مبنای قبولی اعمال، اخلاص در نیت شمرده می شود (الهی نژاد، ۱۳۹۷: ۱۷۷). پیامبر گرامی اسلام (ص) فرمودند: «اِخْلَصُوا اَعْمَالَكُمْ لِلَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ إِلَّا مَا خَلَصَ لَهُ».

کارهای خودتان را برای خدا، خالص گردانید، به‌راستی که خداوند فقط کاری را که خالص برای او باشد، می‌پذیرد (نهج‌الفصاحه، ج ۱: ۱۱۱). بنده مؤمن نیز به سبب اخلاص در نیت، احسان به دور از شائبه ریا و حظوظ نفسانی، خوف از گناه و اشتیاق به عمل نیک؛ به ایمان واقعی دست می‌یابد (نهج‌الفصاحه، ج ۱: ۵۳۷). اخلاص از جمله اعمال باطن است و طاعات از اعمال ظاهر و اعمال باطن تمام شود و اعمال باطن به اعمال ظاهر قیمت گیرد. چنان‌که اگر کسی هزار سال به دل مخلص بود؛ تا عمل به اخلاص نکند، اخلاص نباشد و اگر کسی به ظاهر هزار سال عمل می‌آرد، تا اخلاص به عمل وی نپیوندد، آن عمل وی عمل نگردد (هجویری، ۱۳۸۷: ۱۳۸). دانش اگر از پشتوانه اخلاصی پاک و صادقانه برخوردار نباشد، سوددهی و ماندگاری لازم را ندارد. بنابراین اخلاص از یک‌سو سبب پایداری و فایده علوم کسبی و از سوی دیگر وسیله‌ای برای سرازیر شدن حکمت و دانش از دل، بر زبان می‌شود. در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است: کسی که چهل روز اعمال خود را خالصانه و برای خدا انجام دهد، چشمه‌های حکمت از دلش، بر زبان جاری می‌شود (مجلسی، ۱۳۲۱، ج ۶۷: ۲۴۹). سهل بن عبدالله ظهور کرامت‌ها در وجود سالک را در گرو صدق و اخلاص او در طی مسیر سیر و سلوک می‌داند. چنان‌که می‌گوید: «هر کس چهل روز صادقاً مخلصاً به دنیا رو نکند، برای او کرامت‌ها از جانب خداوند بزرگ ظاهر خواهد شد و اگر برای کسی چنین نشود از فقدان صدق و اخلاص اوست» (سراج، ۱۳۸۲: ۳۴۹). برخی از عرفا معنای صدق را اخلاص می‌دانند و یا بالعکس (مکی، ۱۴۱۷، ج ۱: ۲۷۵) و (قشیری، ۱۳۸۸: ۳۲۵).

آفت‌ها و موانع

در اصطلاح سالکان، ریا در اعمال و عبادات ظاهر و باطن، نظر بر خلق داشتن و از حق محجوب گشتن است (گوهرین، ۱۳۶۷: ج ۶، ۱۳۸). پس ریا از صفات ذمیمه و در شرع حرام است؛ زیرا عملی است بدون اخلاص که در آن صدق نیت، وجود ندارد و مرایی را گرفتار عقوبات دنیوی و اخروی می‌نماید. ایمان و حق‌پرستی صادق، هیچ نشانی از زرق و ریا ندارد. مساجد و منابر راستین از این آفت مبرّی هستند و پیران و مریدان به دور از خودنمایی معلومات خویشند. در غیر این صورت، کفر صادق بهتر از ایمان کاذب است و خلاصی از آفت ریا در گرو مستی و میخانه عشق است (فیض، ۱۳۸۱: ۲۱۰). متصوفه

معتقدند، سالک باید نسبت به هر چیزی که او را از میل به حق باز می‌دارد، بی‌اعتنا باشد و آن را ترک کند (دهباشی و میرباقری فرد، ۱۳۸۶، ج ۱: ۲۳۵ و ۲۳۴). حسد عبارت از این است که انسان در دلش خواهان زوال یک نعمت و امتیاز از دیگری باشد، به شرط این که دیگری این نعمت را با استحقاق به دست آورده باشد (کلینی، ۱۳۸۵، ج ۲: ۳۰۶).

سیره نظری و عملی شهید سپهبد علی صیاد شیرازی

شهید امیر سپهبد علی صیاد شیرازی، اسوه کامل رادمردی، اخلاص، تقوا، شجاعت، بصیرت و مزین به مکارم اخلاق اسلامی بود. صیاد شیرازی، فرماندهی بود که به گواه همگان حتی یک لحظه نیز در راه دفاع از میهن اسلامی، آرام و سکون نداشت! چرا که به تعبیر بزرگان علم اخلاق؛ برخی مواقع یک روح بزرگ، مایه زحمت جسم می‌شود و در مورد ایشان نیز به حقیقت این امر مصداق داشت، تا حدی که جسم او فقط با شهد شهادت فرصت رفع خستگی یافت (مصباح کیا، ۱۳۹۶: ۱۴). اگر بخواهیم مهم‌ترین عامل موفقیت در دفاع مقدس را در یک پارامتر خلاصه کنیم، آن یک عامل، اتحاد ارتش، سپاه و نیروهای با اخلاص بسیج و توده‌های عظیم مردمی بود و اگر بخواهیم مهم‌ترین مؤلفه در برقرار کردن این اتحاد را نام ببریم، قطعاً نام سرهنگ علی صیاد شیرازی همانند خورشید در رأس این «ایجاد اتحاد» می‌درخشد. لذا وجود صیادشیرازی قرینه پیروزی در دفاع مقدس و عدم ایشان قرینه و یادآور شکست خواهد بود (مصباح کیا، ۱۳۹۶: ۱۵). در اردیبهشت ۱۳۵۹ و در عملیات آزادسازی سنندج، ترکیبی از برادران ارتشی و سپاهی با حضور شهید بروجردی، سردار رحیم صفوی، سردار شهید همدانی، امیر سید حسام هاشمی و ... به‌طور داوطلب این عملیات را انجام می‌دادند، آن‌ها در گیرودار عملیات و پس از این که تعدادی از رزمندگان به شهادت رسیدند و اختلافاتی بین آن‌ها بروز نمود، به‌طور خودجوش فرماندهی عملیات را به سرگرد علی صیاد شیرازی واگذار کردند (صادقی گویا، ۱۳۹۳: ۴۸-۵۱). شهید صیاد پس از این اقدام، به‌منظور ایجاد وحدت فرماندهی، ستادی مرکب از برادران ارتشی و سپاهی تشکیل داد و برادر رحیم صفوی را به‌عنوان معاون خود در این عملیات منصوب کرد (دهقان، ۱۳۸۴: ۶۰-۵۵). شهید صیاد شیرازی با ارائه طرحی به شورای عالی سپاه، راه‌اندازی معاونت طرح و عملیات در سپاه را پیشنهاد داده بود (امیر سرافراز، ۱۳۹۳: ۱۸) و با حمایت برادر رحیم صفوی مواجه شده و از سوی سپاه پاسداران

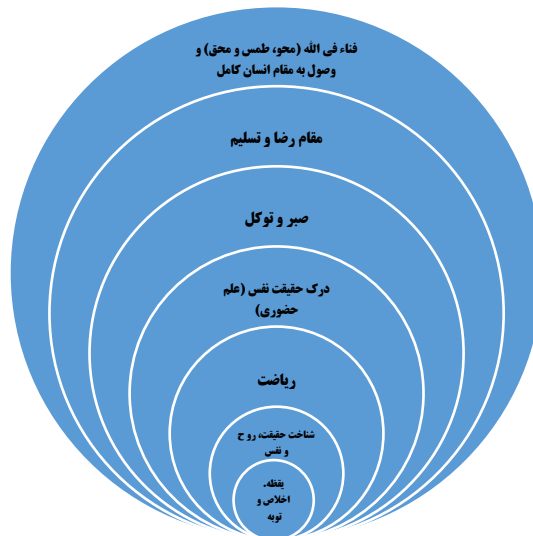
دعوت به همکاری شد. وی معاونت طرح و عملیات را در سپاه تشکیل داد و آن را سرپرستی کرد (دهقان، ۱۳۸۴: ۲۰۲ و ۲۰۱) و افاق جنگی را در تهران تشکیل داد و در همین زمان بود که از منطقه محاصره شده در جبهه آبادان در لباس یک بسیجی بازدید کرد و طرحی را برای شکستن حصر آبادان، برای سپاه تهیه کرد (مؤمنی، ۱۳۷۸: ۲۱۳). پس از جنگ ایران و عراق، زمانی که شهید صیاد، معاون بازرسی ستاد کل بود، بیش از یک‌صد پرونده از اختلافات بین یگان‌های نیروهای مسلح را بررسی و اختلافات آن‌ها را حل و فصل کرد و گره‌های زیادی را گشود (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۳: ۴۵). وی نقش بسیار مطلوبی را در وحدت و انسجام نیروهای مسلح در عملیات مرصاد در پایان جنگ تحمیلی ایفا نمود (حسینی، ۱۳۹۹: ۲۷). این مطالب در مورد آزادی خرمشهر، که گویای حالات روحی و روانی شهید صیاد بود، مختص خود اوست و کمتر مورد بحث و اظهار نظر قرار گرفته است ولی تنها «سردار رشید» در این مورد گفته است: «می‌توانیم بگوییم فتح خرمشهر، محصول تدبیر و توکل همه فرماندهان ما، از جمله شهید صیاد بود» (حسینی، ۱۳۹۹: ۱۵). از شهید صیاد منقول است که رزمندگان اسلام قلب و دلشان با امام‌شان برای همیشه گره خورده بود. امام اشاره‌ای دارند که پذیرش قطعنامه مثل نوشیدن زهر بود، برای رزمندگان اسلام که سال‌ها فداکاری کرده بودند. درحالی‌که هشت سال تلاش شده بود و بعد از آن ما دل‌مان می‌خواست به صورتی دیگر نبرد تمام می‌شد. دل‌مان گرفته بود. اما خداوند با این پیروزی بزرگ و با این کشتار دسته‌جمعی بدترین و خبیث‌ترین دشمنان‌مان به دست ما، موجب رضایت خاطر رزمندگان اسلام شد و پایان نبرد هشت‌ساله دفاع مقدس با این عملیات درخشان مرصاد انجام پذیرفت (مؤمنی، ۱۳۷۸: ۳۶۰).

شهید صیاد از نظر فردی، دارای شخصیتی با زیرساخت اصیل، قوی و مستقل، مذهبی، اخلاقی، متوسل و متوکل به عقاید و الهیاتی است که عمیقاً به آن‌ها معتقد بود و آثار این اعتقادات به‌طور مکرر در نهان و آشکار مشهود است. وی دارای اندیشه نظامی و سیاسی، دوستدار و طرفدار انقلاب اسلامی و رهبری انقلاب، مخلص، مردمی، شجاع و مطیع امر ولایت بوده است (امینی، ۱۳۹۱). اولین و آخرین دغدغه شهید علی صیاد شیرازی تبعیت از ولایت فقیه و امنیت ملی بود (هاشمی شیخ شبانی، ۱۳۹۵: ۷۴). با ابتکاری جدید در نوع فرماندهی جنگ، با ایثار و «از خودگذشتگی» فردی و سازمانی، توانست با به‌کارگیری

کلیه نیروهای موجود در صحنه، نقش آفرینی کرده، حلقه وصل و منسجم کننده نیروها باشد و با همین روش، تحرک فوق العاده‌ای در جبهه‌ها ایجاد کند (حسینی، ۱۳۹۹: ۲۷). نمونه عملی و موفق تمام وعده‌های الهی در تعالی فرد و اجتماع انسانی است. علاوه بر شیوه‌های مدیریتی؛ این شهید بزرگوار به عنوان یک الگوی شایسته و موفق در سطوح مختلف فرماندهی و مدیریتی، برای فرماندهان و مدیران نیز قابل استفاده و بهره‌برداری و قابل انتقال به نسل‌های آینده است (هاشمی شیخ شبانی، ۱۳۹۵: ۱). در زمانی که در جبهه بود حتی در هوای سرد پتویی به دور خود می‌پیچاند و در همان حال به نماز شب می‌ایستاد. وقتی کارش تا پاسی از نیمه‌شب ادامه می‌یافت، ابتدا نماز شب و بعد نماز صبح را می‌خواند و سپس استراحت می‌کرد (حسینی، ۱۳۸۶: ۹). با روحیه جست‌وجوگری و بی‌قراری خود، همواره به دنبال شناخت استاد بود و در این راه سالیان قابل ملاحظه‌ای تلاش کرد. مثل هر سالک دیگری این سو و آن سو می‌رفت و هر راهنما و مرشدی می‌یافت او را محک می‌زد و او هم متقابل شهید صیاد را محک می‌زد. سرانجام دست این طالب معبود و سالک مقصود در دست عارف بزرگ و حکیم بزرگوار آیت الله العظمی بهاء‌الدینی قرار گرفت و همواره این پیر بزرگ شهید صیاد شیرازی را تا آخرین فرصت حیات، از نصایح و الطاف خود رهنمون و آشنا ساخت. [صاحب] نفسی در کشور اسلامی نبود که شهید صیاد شیرازی از محضرش بهره نبرده باشد (امینی، ۱۳۸۲: ۱۰۸). آیت الله بهاء‌الدینی همواره می‌فرمود صیاد شیرازی یک حالت روحانی خاص دارد (انبارداران، ۱۳۸۱: ۷۰).

مدل مفهومی پژوهش

در مدل مفهومی پژوهش، مراتب سیر و سلوک الی الله به ترتیب از یقظه آغاز، سپس با وجود فراگیر اخلاص در تمام مراحل تثبیت شده، توبه کامل از تمامی معاصی که در مراحل سلوک مشکک و ذوالمرتبه بوده و سپس شناخت حقیقت روح و نفس، ریاضت، درک حقیقت نفس (علم حضوری)، صبر در تمام مراحل، توکل، رضا، تسلیم و نهایتاً سالک با وصول به مراتب فناء (محو، طمس و محق) کام یافته و به مقام انسان کامل واصل می‌رسد.

نمودار (۱) مراحل طی طریق سالکانه به‌منظور نیل به فناء فی الله (منبع: پژوهشگر).

پیشینه‌های پژوهش

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام شده

کشور	اهداف	افق زمانی	روش‌شناسی‌ها
ایران	تبیین نقش شهید صیاد شیرازی در سه مقطع حساس از جنگ ایران و عراق به‌عنوان انسجام‌دهنده نیروهای مسلح	۱۰ سال	توصیفی تحلیلی
ایران	بررسی ابعاد شخصیتی و فعالیت‌های سیاسی و نظامی شهید سپهبد علی صیاد شیرازی	۱۵ سال	کیفی از نوع روش تحلیل اسنادی
ایران	ترسیم زندگی و سیره قهرمانانه شهید صیاد شیرازی	۱۵ سال	کیفی
ایران	توانش فرمانده در ارتقاء روحیه و کیفیت نیروی انسانی یگان زیر امر خود و عشق به حرفه سربازی، توأم با وارستگی اخلاقی	چشم‌انداز ۱۴۰۰	کیفی
ایران	بررسی رابطه نقش کمبود امکانات با فقدان یا ضعف رهبری و مدیریت در بهره‌گیری از امکانات و نیروهای موجود و اثر مخرب و منفی آن	۲۰	کیفی

توصیفی و تحلیلی	۲۰	تلاش برای دستیابی به سطح مطلوبی از امنیت ملی پایدار به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین راهبردها و اهداف کلان نظام‌های سیاسی، که می‌بایست توسط فرماندهان عملی شود	ایران
توصیفی و تحلیلی	بدون محدودیت	تحلیلی بر مؤلفه‌های معنویت و اخلاق در سیره فرماندهی نظامی امام‌علی (ع) در نهج‌البلاغه	ایران
توصیفی	بدون محدودیت	ضرورت و اهمیت فرماندهی و رهبری	ایران
توصیفی	بدون محدودیت	مفهوم‌سازی فرماندهی مطلوب از منظر مقام معظم رهبری	ایران

بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد؛ با وجود انجام مطالعات مختلف در حوزه فرماندهی، شهید صیاد شیرازی و فناء فی‌الله؛ لیکن پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش حاضر، در قلمرو طریقت آینده‌پژوهی و موضوعیت محققین پیشین قرار نداشته است. لذا پاسخ‌گویی به پرسش‌های این پژوهش، از نوآوری‌های آن است.

روش‌شناسی پژوهش

آینده‌پژوهی از حیث روش، مبتنی بر روش‌ها و فرایندهای معتنابه و متفاوتی است، که معمولاً در پژوهش‌ها تلفیقی از آن‌ها به کارگرفته می‌شود. این پژوهش از نظر نوع، توسعه‌ای و از منظر آینده‌پژوهی، هنجاری و از حیث روش، توصیفی و از لحاظ رویکرد، کیفی است. به‌منظور تشخیص جایگاه و ترسیم نقش پیشران فناء فی‌الله در مکتب آینده‌ساز شهید سپهبد علی صیاد شیرازی؛ از نرم‌افزار «وی. او. اس. ویوئر^۱» استفاده شد. که با ترکیب روش‌های آینده‌پژوهی شامل مرور منابع، مقالات، کتب معتبر علمی و تخصصی شناخته شده در حوزه فرماندهی، شهید صیاد شیرازی، کلام و عرفان اسلامی و فناء فی‌الله و انجام مصاحبه با تعدادی از نخبگان و صاحب‌نظران حوزه یاد شده و انجام پنل خبرگی، در راستای پاسخ به پرسش

۱. VOSviewer

پژوهش انجام شده است. در ادامه در روش تجزیه و تحلیل داده‌ها؛ علاوه بر روش تحلیل مضمون، از روش دیدبانی^۱ RAHS که در آینده‌پژوهی مرسوم است، استفاده شد.

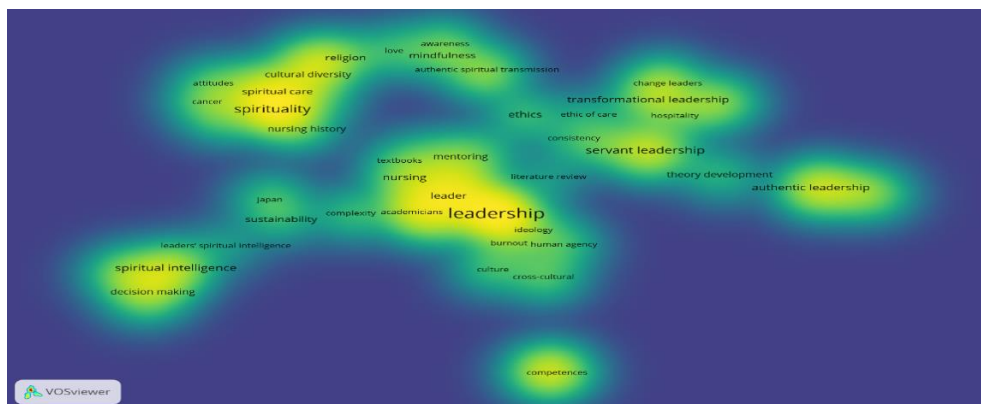
تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش بر اساس یافته‌های نرم‌افزار علم‌سنجی علم‌سنجی را می‌توان روشی برای سنجش تأثیر پژوهش، فهم فرایند ارجاع‌دهی، ترسیم نقشه ساختار و تکامل دانشی بر اساس حجم بزرگی از مجموعه داشته‌های علمی گذشته، حال و آینده، تلقی کرد (Borner, Chen & Boyack, 2003). در این پژوهش ابتدا واژگان کلیدی و مرتبط با حوزه فرماندهی، شهید صیاد شیرازی، کلام و عرفان اسلامی و فناء فی‌الله مورد جستجو قرار گرفت و سپس نتایج جستجو در پایگاه ساینس دایرکت به صورت داده‌های نرم‌افزار «وی. او. اس. ویوئر» در ساختار «آر. آی. اس»^۲ منتزاع شد و در نهایت در نرم‌افزار «وی. او. اس. ویوئر» کاوش، واکاوی و اجرایی شد. نتایج حاصله، مبین متغیرهای تأثیرگذار بر آینده فرماندهی معنویت‌گرا و واژگان کلیدی و مرتبط با حوزه فرماندهی، کلام و عرفان اسلامی و فناء فی‌الله مبتنی بر داده‌های حاصل از مجله‌های مختلف منتشره در پایگاه ساینس دایرکت است (نمودارهای شماره ۲ تا ۷). در گام بعدی، حداکثر خطوط ارتباط ۳۸۲۴ نمودارها به دست آمد اما به دلیل تراکم بیش از حد، خطوط ارتباطی نمودارها طی چند مرحله تا عدد ۱۳۸ تقلیل داده شد تا نمودارهای گویاتر و البته قابل تحلیل، استخراج شود. در گام سوم با استفاده از نرم‌افزار مربوطه، اطلاعات داده را در چندین خوشه^۳ دسته‌بندی و خروجی‌های لازم منتزاع شد. نگاشت‌های به دست آمده اطلاعات علمی شایان توجه و شگرفی را نشان داد که همگی مبین تأثیرگذاری متغیرها تا بازه زمانی ۲۰۲۱ بر آینده فرماندهی در سطح جهان و کشور جمهوری اسلامی ایران است.

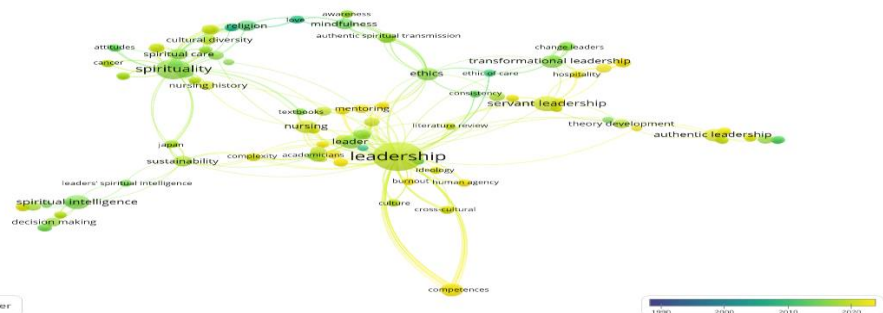
1. Risk Assessment and Horizon Scanning

2. RIS

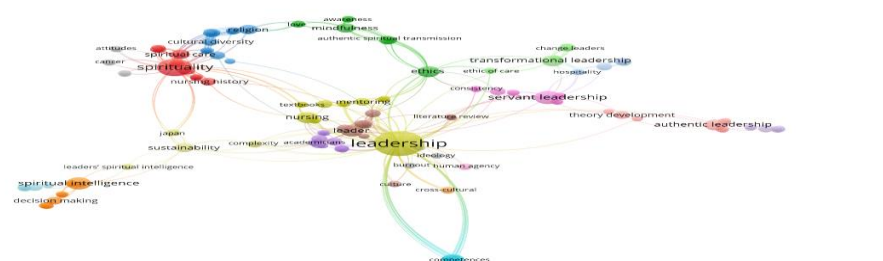
3. Cluster

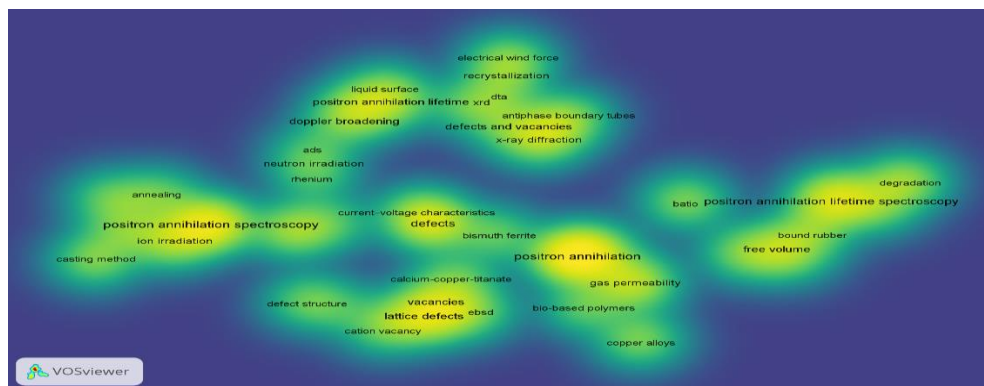
نمودار (۲) نگاهت تصویری چگالی- ابری پژوهشی پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده فرماندهی معنویت‌گرا در جهان.

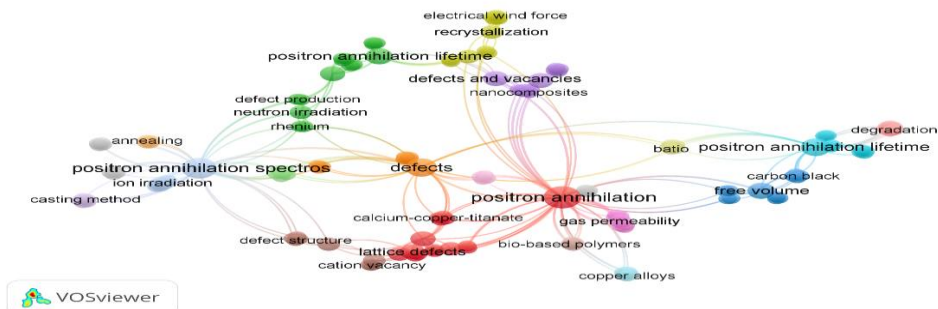
نمودار (۳) نگاهت تصویری گستره ارتباط پژوهشی پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده فرماندهی معنویت‌گرا در جهان.

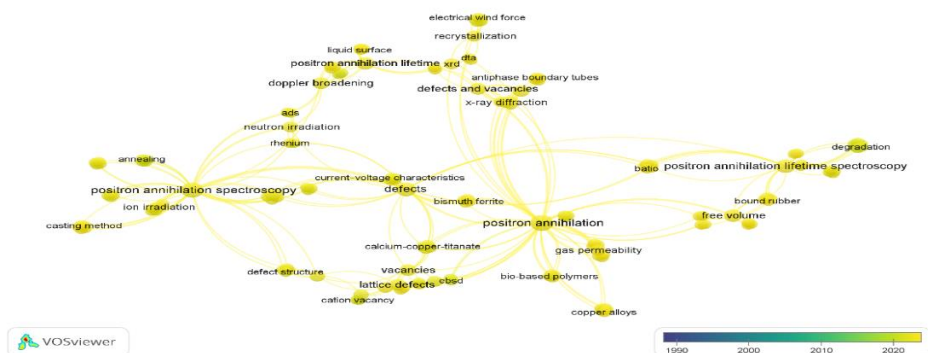
نمودار (۴) نگاهت تصویری گستره ارتباط پژوهشی پیشران‌های تأثیرگذار بر آینده فرماندهی معنویت‌گرا در جهان، از حیث ارتباط کلیدواژگان کلیدی با یکدیگر و ایجاد همپوشانی در آینده.

نمودار (۵) نگاشت تصویری چگالی - ابری پژوهشی پیشران‌های تأثیرگذار بر سلوک فناء فی‌الله.

نمودار (۶) نگاشت تصویری گستره و فراوانی؛ از حیث ارتباط کلیدواژگان کلیدی با یکدیگر و ایجاد همپوشانی‌ها در آینده.

نمودار (۷) نگاشت تصویری گستره و فراوانی ارتباط پژوهشی با تأکید بر حوزه‌های با فراوانی بیشتر در سه دهه گذشته (رنگ زرد).

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش بر اساس روش دیدبانی RAHS^۱ در آینده‌پژوهی بر اساس روش دیدبانی RAHS در آینده‌پژوهی، به ترتیب تجزیه و تحلیل نظرات، ثبت روایت‌ها (الگوها و چشم‌اندازها)، پویش روندها، کشف موضوعات راهبردی نوظهور و تبدیل سناریوها به راهبردها و سپس ادغام و تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام گردیده و در گام آخر مدل‌سازی کیفی انجام و سپس عدم قطعیت‌های کلیدی احراز و پیش‌بینی‌ها استخراج گردید. در ادامه، پیش‌بینی‌های محصله وزن‌دهی و محرز شد. در نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک، مصاحبه با صاحب‌نظران و پنل خبرگی به دست آمد که سالک الی‌الله می‌بایست ضمن توبه، اخلاص در نیت، رفع و زدودن ریا، ورع، حسد، آفت‌ها و موانع، باید به هر چیزی که توجه انسان را به خود جلب می‌کند و او را از میل به حق باز می‌دارد، بی‌اعتنا باشد و آن را ترک نماید و در ظلّ ارشاد مراد خویش، به منازل و مقامات الهی و حقیقت روح و نفس آگاهی پیدا کند، آنگاه در راه حق، گام بردارد و به تدریج طی طریق کند و با تحمل ریاضت‌ها، به حقیقت و کشف و شهود نائل شود. در گام پویش روندها، روندشکن‌ها و عدم قطعیت‌های کلیدی چون نبود خلوص نیت، ریا، ورع، حسد، آفت‌ها و موانع دیگری کشف شد که وجود هر کدام از آن‌ها، روند سلوک معنوی سالک را دستخوش انحراف، اعوجاج و تزلزل نموده و وی را به ورطه سقوط و هلاکت می‌کشاند و به‌عنوان یک شگفتی‌ساز با نقش مخرب در تهذیب نفس، ایفای نقش و بازیگری می‌کند. از حیث موضوعات راهبردی نوظهور، وجود مراد مجرب واصل و نیز عنایات خفیه الهی، ایفای نقش راهبردی دارند. شهید صیاد شیرازی با حفظ شأن و جاهت بی‌ظنیر و کاریزمای معنوی خود و با ایثار و از خودگذشتگی‌های وافر، مسبب ایجاد اتحاد و وحدت فرماندهی و عامل وحدت‌بخشی به نیروهای مسلح و الگوی شایسته و موفق در فرماندهی سطوح مختلف، برای فرماندهان و مدیران بود. وی دارای اندیشه‌های ناب نظامی و سیاسی، دوستدار مُصر و طرفدار انقلاب اسلامی و رهبری انقلاب و مطیع محض امر ولایت بوده است، که این آموزه‌های راهبردی، قابل انتقال به نسل‌های آینده جهت تربیت نیروها و فرماندهان آینده، در تراز این فرمانده شهید است.

^۱ Risk Assessment and Horizon Scanning

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در فرایندها و پژوهش‌های آینده‌پژوهانه، با عنایت به این که پیشران‌های اثرگذار بر یک پدیده، به‌صورت مستقل وجود ندارند و با یکدیگر ارتباط درهم‌تنیده پیچیده و ژرف داشته و بر یکدیگر اثرگذار هستند، شناسایی و درک روابط بین آن‌ها از اهمیت ویژه و اساسی برخوردار است. بر همین مبنا هر مسئله یا مبحثی متشکل از شبکه یا زنجیره‌ای از علل، عوامل و متغیرهایی است که به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر همدیگر اثرگذار هستند. برابر تجزیه و تحلیل انجام شده در این پژوهش مؤلفه‌های متعددی در قالب پیشران‌ها، عدم قطعیت‌ها، کلان‌روندها و روندها، شناسایی و مورد تحلیل قرار گرفت که استنتاج کلی به شرح زیر است: برابر یافته‌های نرم‌افزار VOSviewr، فرماندهی جدید پس از دهه ۲۰۱۰ میلادی، تحت تأثیر پیشران‌ها و واجد ویژگی‌هایی چون اخلاق‌مداری، تحول‌آفرینی، تاب‌آوری، لیاقت، مقبولیت، مذهب‌مداری، معنویت، وثاقت، خدمتگزاری، مراقبت از کارکنان زیر امر، عیب‌زدایی، تواضع و انعطاف‌پذیری است. در ادامه، از نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک، مصاحبه با صاحب‌نظران و پنل خبرگی محرز شد که پیشران‌های روندشکن مخربی چون غفلت، ریا، ورع، حسد، معاصی کبیره و صغیره، آفت‌ها، مشغله‌های فکری و سایر موانع محتمل، در عداد پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های کلیدی مؤثر هستند که سقوط فرمانده سالک به حضيض ذلت را رقم زده و به‌عنوان یک شگفتی‌ساز با نقش مخرب در تهذیب نفس، تأثیر فاحش دارند. شگفتی‌ساز با نقش مثبت و تأثیرگذار دیگر، جلب عنایات الهی است که سالک را از حضيض ذلت به اوج عزت معنوی می‌رساند. بر این اساس، در مکتب آینده‌ساز شهید صیاد شیرازی که مکتب پرورش فرماندهان سالک الی‌الله هست، لازم است کارکنان و فرماندهان، پس از انتباه و توبه و شمولیت در قاعده سالک مجذوب یا مجذوب سالک، در ظلّ ارشاد مرشد خویش، وفق قاعده وحدت شخصی وجود (ولی حکیم)، به منازل و مقامات الهی و حقیقت روح و نفس آگاهی پیدا کنند و به‌تدریج طی طریق نمایند و با تحمل ریاضت‌ها به حقیقت و کشف و شهود نائل شوند. بدیهی است چنین فرماندهان سالکی می‌بایست در این راه خطیر، بر اثر عنایات الهی، ذیل پیشران‌های انتباه (یقظه)، توبه، عمل به شریعت ناب و حیانی، صبر، رضا و توکل بوده و به‌تبع آن استحقاق درک پیشران فناء را داشته باشند؛ زیرا کمال‌نهایی و مقصد اقصای انسان، وصول به کلان پیشران فناء فی‌الله است و تنها از این منفذ نورانی و

ملکوتی است که تجسم حقیقی حدیث شریف «مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ» تبدل می‌یابد. از حیث موضوعات راهبردی نوظهور، وجود مراد مجرب واصل و نیز عنایات و توفیقات خفیه الهی، نقش کلان پیشران راهبردی دارند. فرمانده سالک مسلک، در این گذار ملکوتی و وادی حیرت و تحیر، با چهار سناریو زیر مواجه خواهد بود:

سناریوی یکم: «وصال به مقام فناء فی الله و شمولیت در مقام مَنْ كَانَ لِلَّهِ، كَانَ اللَّهُ لَهُ» (فرماندهی متألهانه) است که این سناریو، به‌عنوان «سناریوی مطلوب» ما بوده و شهید صیاد شیرازی نیز همین سلوک را تجربه کرد و به سعادت و قرب ابدی راه یافت.

سناریوی دوم: «وصال به مقام مجاهد فی سبیل الله» (فرماندهی مجاهدانه) است. در این سناریو فرمانده سالک به یقظه و توبه نائل آمده و از جهل مرکب به جهل بسیط بار یافته است ولی در عمل به نحو وافی و بایسته به شریعت ناب و حیانی دین مبین اسلام عمل نکرده و سستی ورزیده و نتوانسته به مقام قرب و شهود راه یابد؛ با وجود حفظ هدف نیل به لقاءالله، بدون نوشیدن شهد وصال، عمر وی به سر آمده است که مقام وی مقام مجاهد و شاهد فی سبیل الله خواهد بود.

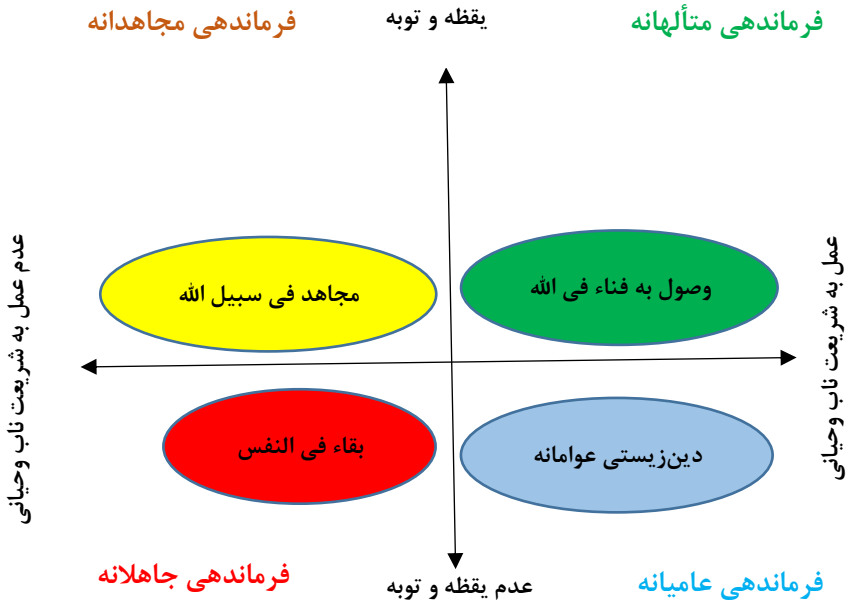
سناریوی سوم: «دین‌زیستی عوامانه» (فرماندهی عامیانه) است. که در این سناریو شخص به نحو عامیانه و عوامانه زندگی کرده و در عمل به شریعت دین نیز کژدار و مریز کنش داشته ولی هیچ‌گاه به مقام یقظه و توبه راه نیافته است.

سناریوی چهارم: «بقاء فی النفس» (فرماندهی جاهلانه) است. در این سناریو، شخص هیچ‌گاه وارد مقام یقظه و توبه نمی‌شود و در یک زندگی نفسانی، گرفتار معاش روزانه خویش است و به علت درماندگی در رفع روندشکن‌ها و شگفتی‌سازهای مخرب زندگی و صدالبته محبوب‌ساز و پیشران‌های هالک در مسیر حیات خود، هیچ‌گاه نمی‌تواند از خواب غفلت بیدار شود و در جهل مرکب دست و پا می‌زند. این سناریو تحت عنوان سناریوی «فاجعه» است.

در صورت کسب توفیق و تجمیع خصایل نیکوی الهی و پیمایش چنین سلوک مجاهدانه‌ای؛ مکتب آینده‌ساز شهید صیاد شیرازی در آینده، مهد پرورش کارکنان و فرماندهانی خواهد بود که اسوه کامل سلوک الی الله و «فانی فی الله و لله» بوده و چنین آموزه‌های راهبردی و حیانی و ملکوتی، قابل انتقال به نسل‌ها و فرماندهان آینده، در تراز فرمانده سالک الی الله همچون شهید سپهبد علی صیاد شیرازی خواهد بود. از همین رو

کلان پیشران فناء فی الله نقش محوری و راهبردی در لقاءالله و جایگاه منیع و شریف انسان کامل دارد.

سناریوهای محتمل آینده:

نمودار (۸) سناریوهای چهارگانه نقش پیشران فناء فی الله در مکتب آینده‌ساز شهید سپهبد علی صیاد شیرازی (منبع: پژوهشگر).

توصیه‌های کلیدی برای سیاست‌گذاران دفاعی

توجه به پیشران‌های مثبت: باید به پیشران‌های مثبتی مانند اخلاق‌مداری، تحول‌آفرینی، تاب‌آوری، لیاقت، مقبولیت، مذهب‌مداری، معنویت، وثاقت، خدمت‌گزاری، مراقبت از کارکنان زیر امر، عیب‌زدایی، تواضع و انعطاف‌پذیری توجه کنند تا فرماندهی کارآمد و اثربخش را توسعه دهند.

پرهیز از پیشران‌های مخرب: باید از پیشران‌های مخرب مانند غفلت، ریا، ورع، حسد، معاصی کبیره و صغیره، آفت‌ها، و مشغله‌های فکری پرهیز شود تا از سقوط فرماندهان به حضيض ذلت جلوگیری شود.

ترویج سلوک معنوی: ترویج سلوک معنوی و الهی در بین فرماندهان و کارکنان، با عنایت به عنایات الهی و توفیقات خفیه، می تواند به ارتقای کیفیت فرماندهی و دستیابی به مقامات معنوی کمک کند.

قدردانی

از همه اساتید، اندیشمندان و پژوهشگرانی که در طی انجام این پژوهش خالصانه دیدگاهها و نقطه نظرات علمی خود را ارائه نمودند، تشکر و قدردانی می شود.

تضاد منافع:

نویسندگان تصریح می دارند هیچ گونه تضاد منافع در خصوص پژوهش حاضر وجود ندارد.

منابع

- نهج البلاغه امام علی (ع) (۱۳۸۴). مترجم: استاد ولی، حسین. تهران، نشر: اسوه.
- امام خمینی، روح الله (۱۳۸۲). چهل حدیث، تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی (ره).
- ارفع، کاظم (۱۳۸۸). حدیث بندگی، تهران، انتشارات: فیض کاشانی.
- اردستانی، زهرا (۱۳۷۸). تحلیل و تفسیر مسئله فنای فی الله. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه قم، ایران.
- اسدی، هیبت الله (۱۳۸۶). فرماندهی در چشم انداز ۱۴۰۰، تهران، چاپ اول، انتشارات دانشگاه افسری امام علی علیه السلام.
- الهی نژاد، محمدرضا (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل مؤلفه های عرفانی در دیوان فیض کاشانی و تطبیق آن با دیوان فیاض لاهیجی. رساله دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه اراک.
- امینی، محمودرضا (۱۳۹۱). سیری در رفتارشناسی شهید صیاد شیرازی، تهران: انتشارات ایران سبز.
- انبارداران، امیرحسین (۱۳۸۱). امیر دلاور، به کوشش اداره تحقیق و پژوهش بنیاد، تهران: بنیاد شهید انقلاب اسلامی، نشر شاهد.
- انصاری، خواجه عبدالله (۱۳۷۷). مجموعه رسائل فارسی خواجه عبدالله انصاری، مصحح؛ سرور مولایی، محمد. ج ۲، تهران: توس.
- انصاری، قاسم (۱۳۷۴). مبانی عرفان و تصوف. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ چهارم.

- تبادکانی، م.م (۱۳۸۲). تسنیم المقربین. تصحیح و تحقیق: طباطبایی بهبهانی، محمد. انتشارات: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
- خوش‌طلب، شبنم (۱۴۰۰). مطالعه بینامتنی - بینانسانه‌ای مفهوم وادی فنا در منطق الطیر عطار، با مجموعه ده گاوچران اثر کاکوآن. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه هنر اصفهان، ایران.
- خلیلی، محمدحسین (۱۳۸۵). مبانی فلسفی عشق از منظر ابن‌سینا و ملاصدرا، قم: بوستان کتاب.
- دهباشی، مهدی؛ میرباقری فرد، علی اصغر (۱۳۸۶). تاریخ تصوف ۱. تهران: سمت.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۶۷). سرّ نی. جلد دوم، تهران: علمی.
- رحیمی، امین (۱۳۸۵). امام خمینی (ره) و عرفان اسلامی. تهران: پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی.
- رودگر، محمد (۱۳۹۰). عرفان جمالی در اندیشه‌های احمد غزالی. قم: ادیان.
- سبحانی، جعفر (۱۳۷۱). سیمای انسان کامل در قرآن، انتشارات: مؤسسه تعلیماتی و تحقیقاتی امام صادق (ع).
- سجادی، جعفر (۱۳۷۵). فرهنگ علوم فلسفی و کلامی انتشارات: امیرکبیر.
- سجادی، جعفر (۱۳۸۳). فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی. تهران: طهوری.
- سراج طوسی، ابونصر (۱۳۸۲). اللمع فی التصوف، تصحیح و تحشیه، رینولد آلن نیکلسون، مترجم: محبتی، مهدی. تهران: اساطیر.
- صادقی گویا، علی (۱۳۹۳). عملیات آزادسازی سنج و گردنه صلوات آباد، تهران: انتشارات ایران سبز.
- طباطبایی، علامه محمدحسین (۱۳۹۶). مجموعه آثار علامه سید محمدحسین طباطبایی، ج ۷، اصول فلسفه و روش رئالیسم و رسائل توحیدی. قم: مؤسسه بوستان کتاب.
- طباطبایی، علامه محمدحسین (۱۳۶۲). تفسیر المیزان، مترجم: موسوی همدانی، محمدباقر. تهران: کانون انتشارات محمدی، چاپ سوم.
- مصباح‌کیا، امیر (۱۳۹۶). سپهبد اخلاص، تهران: انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- مؤمنی، محسن (۱۳۷۸). در کمین گل سرخ، تهران: انتشارات سوره مهر.
- Amini, Mahmoudreza (1391). A Journey into the Behavioral Studies of Martyr Sayyad Shirazi. Tehran: Iran Sabz Publications [in Persian].

- Anbardaran, Amirhossein (1381). *The Brave Commander*. Research by the Foundation's Research Department, Tehran: Martyrs Foundation Publishing House [in Persian].
- Ansari, Khwaja Abdullah (1377). *Collection of Persian Treatises by Khwaja Abdullah Ansari*, Editor: Sarvar Molaei, Mohammad. Vol. 2, Tehran: Toos Publications [in Persian].
- Ansari, Qasem (1374). *Fundamentals of Mysticism and Sufism*. Tehran: Payam Noor University Press, Fourth Edition [in Persian].
- Ardestani, Zahra (1378). *Analysis and Interpretation of the Issue of Fana Fi Allah*. (Master's Thesis), University of Qom, Iran [in Persian].
- Arfa', Kazem (1388). *Hadith of Servitude*. Tehran: Faiz Kashani Publications [in Persian].
- Asadi, Heybatollah (1386). *Command in the Perspective of 1400*. Tehran: Imam Ali Officers' University Press [in Persian].
- Bell, Wendell (2003). *Foundation of Futures Studies: History, Purposes, and Knowledge (Human Science for New Era)*. London: Transaction Publishers.
- Borner, K., Chen, C., & Boyack, K.W. (2003). *Visualizing Knowledge Domains*. *Annual Review of Information Science and Technology*, 37(1), 179–255.
- Dator, James (ed.) (2002). *Futures Studies in Higher Education: Advancing Futures*. Westport CT: Praeger.
- Dehbashi, Mehdi; Mirbaqeri Fard, Ali-Asghar (1386). *History of Sufism 1*. Tehran: SAMT Publications [in Persian].
- Elahi-Nejad, Mohammadreza (1397). *Examination and Analysis of Mystical Elements in Faiz Kashani's Divan and Comparison with Fayaz Lahiji's Divan*. Ph.D. Dissertation in Persian Language and Literature, Arak University [in Persian].
- Imam Khomeini, Ruhollah (1382). *Forty Hadiths*. Tehran: Institute for Publication of Imam Khomeini's Works [in Persian].
- Khalili, Mohammad Hossein (1385). *Philosophical Foundations of Love from the Perspective of Avicenna and Mulla Sadra*. Qom: Bustan-e-Ketab Publications [in Persian].
- Khoshtalab, Shabnam (1400). *Intertextual-Intersemiotic Study of the Concept of the Valley of Fana in Attar's Mantiq al-Tayr with Kakuan's Ten Cowboys Collection*. (Master's Thesis), Isfahan University of Art, Iran [in Persian].
- Mesbah-Kia, Amir (1396). *Lieutenant General Sincerity*. Tehran: Army Command and Staff College Press [in Persian].
- Momeni, Mohsen (1378). *In Pursuit of the Red Rose*. Tehran: Sureh Mehr Publications [in Persian].

- Nahj al-Balagha of Imam Ali (AS) (1384). Translator: Hossein Vali. Tehran: Osveh Publications [in Persian].
- Rahimi, Amin (1385). Imam Khomeini and Islamic Mysticism. Tehran: Imam Khomeini Research Institute and Islamic Revolution Studies Center [in Persian].
- Rudgar, Mohammad (1390). Mystical Beauty in Ahmad Ghazali's Thoughts. Qom: Religions Publications [in Persian].
- Sadeghi Gooya, Ali (1393). Operations for Liberating Sanandaj and Salavat Abad Pass. Tehran: Iran Sabz Publications [in Persian].
- Sajjadi, Jafar (1375). Dictionary of Philosophical and Theological Sciences. Tehran: Amir Kabir Publications [in Persian].
- Sajjadi, Jafar (1383). Dictionary of Mystical Terms and Expressions. Tehran: Tahouri Publications [in Persian].
- Schwartz, P. (1996). The Art of the Long View: Paths to Strategic Insight for Yourself and Your Company. Crown Pub.
- Siraj Tusi, Abu Nasr (1382). Al-Luma' Fi al-Tasawwuf, Edited and Annotated by Reynold Nicholson; Translator: Mehdi Mohabbati. Tehran: Asatir Publications [in Persian].
- Sobhani, Jafar (1371). The Image of a Perfect Human in Quran. Qom: Imam Sadiq Educational and Research Institute [in Persian].
- Tabadkani, M.M. (1382). Tasnim al-Muqarrabin. Edited by Tabatabai Behbahani, Mohammad. Publisher: Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly [in Persian].
- Tabatabai, Allameh Mohammad Hossein (1362). Tafsiir al-Mizan. Translator: Mousavi Hamadani, Mohammad Baqir. Tehran: Mohammad Publishing House, Third Edition [in Persian].
- Tabatabai, Allameh Mohammad Hossein (1396). Collected Works of Allameh Seyyed Mohammad Hossein Tabatabai, Vol 7., Principles of Philosophy and Realism Methodology & Monotheistic Treatises. Qom: Bustan-e-Ketab Institute [in Persian].
- Zarrinkoub, Abdolhossein (1367). The Secret of Ney, Vol. 2. Tehran: Elmi Publications [in Persian].